

УДК 336.717

Жовтанецька Я.В.

аспірант

*Інституту регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
Національної академії наук України***АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ****ANTICRISIS MANAGEMENT IN SYSTEM OF PROVIDING
BANK'S FINANCIAL SECURITY****АНОТАЦІЯ**

У статті розкрито теоретичні та методичні підходи до визначення фінансової безпеки банків. Представлено особливості антикризового управління фінансовою діяльністю банків на основі безпекоорієнтованого підходу. Здійснено аналітичні розрахунки, які дають змогу визначити рівень фінансової безпеки банків України. Проведено кількісну оцінку індикаторів, що визначають інтегральний рівень фінансової безпеки банків. Запропоновано напрями розроблення заходів щодо забезпечення фінансової безпеки банків на основі впровадження антикризового та безпекоорієнтованого управління.

Ключові слова: антикризове управління, фінансова безпека банків, рівень фінансової безпеки, ключові індикатори, банківська система.

АННОТАЦИЯ

В статье раскрыты теоретические и методические подходы к определению финансовой безопасности банков. Представлены особенности антикризисного управления финансовой деятельностью банков на основе безопасноориентированного подхода. Осуществлены аналитические расчеты, позволяющие определить уровень финансовой безопасности банков Украины. Проведена количественная оценка индикаторов, определяющих интегральный уровень финансовой безопасности банков. Предложены направления по разработке мер обеспечения финансовой безопасности банков на основе внедрения антикризисного и безопасноориентированного управления.

Ключевые слова: антикризисное управление, финансовая безопасность банков, уровень финансовой безопасности, ключевые индикаторы, банковская система.

ANNOTATION

The article describes the theoretical and methodological approaches to determining the financial safety of banks. The features of financial anticrisis management of banks based on security orientation approach are presented. The analytical calculations for determining the level of financial safety of banks in Ukraine are presented. Quantitative assessments of indicators that determine the level of integrated financial safety of banks are calculated. The ways of improvement the financial security of banks through the introduction of anticrisis management and based on security orientation approach are proposed.

Keywords: crisis management, financial safety of banks, the level of financial security, key indicators of banking system.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення та зміцнення фінансово-економічної безпеки набула загальнонаціонального значення, підвищила актуальність і значимість антикризового та безпекоорієнтованого підходів не лише для банківської системи, а й для економічної безпеки України загалом. В умовах динамічності перебігу економічних процесів у розвитку економіки України посилюються вимоги до функціональних можливостей вітчизняного

банківського сектора з позицій раціонального управління активами, ефективного розподілу мобілізованих ресурсів, спрямованості на максимізацію прибутку, підтримки необхідного рівня ліквідності та зниження ризиковості. Банківська криза, яка розпочалася в 2014 р. і триває в умовах сьогодення, спричинена загостренням низки проблем, ключовими з яких є, по-перше, наявні інституційні та структурні диспропорції в економіці України, по-друге, нестабільність грошово-кредитного ринку в умовах девальвації гривні і переходу з 2016 р. на монетарний режим, який ґрунтується на інфляційному таргетуванні з недотриманням задекларованих цільових орієнтирів інфляції, по-третє, латентні проблеми банківського сектора, які пов'язані не лише із фінансовими втратами внаслідок анексії Криму та військових дій на сході України, але й з негативною динамікою росту простроченої заборгованості, доларизацією кредитів, необхідністю формування резервів під ризикові активи тощо. Загострення зазначених проблем призвело до розбалансованості структури активів і пасивів більшості банківських установ України, від'ємного фінансового результату й актуалізувало необхідність впровадження інструментарію антикризового управління на макро- та мікроекономічному рівнях у контексті забезпечення безпеки як окремих банківських установ, так і банківської системи загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробленню теоретичних і методичних підходів до впровадження антикризового інструментарію у забезпечення безпеки банківського сектора економіки присвячено наукові праці таких учених, як: Барановський О.І., Зверяков О.М., Зубок М.І., Побережний С.М., Пласун О.Л., Болгар Т.М., Белоусова І.А., Коваленко В.В., Кириченко О.А., Коренева О.Г., Лігоненко Л.А., Манжос С.Б., Сторонянська І.З., Степаненко А.І. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте недостатньо вивченими залишаються питання формування антикризового підходу в контексті забезпечення фінансової безпеки банків. Подальшого дослідження потребують питання, пов'язані з удосконаленням методології антикризового управ-

ління фінансовою діяльністю банків на основі безпекоорієнтованого підходу.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних підходів до запровадження антикризового менеджменту в системі забезпечення фінансової безпеки банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 № 1277, фінансова безпека – це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. Фінансова безпека, своєю чергою, має такі складники: банківська, боргова, бюджетна, валютна, грошово-кредитна безпека, безпека небанківського фінансового сектору [5]. Такий підхід актуалізує вагомість банківської безпеки як важливого складника фінансової безпеки держави на загальнонаціональному рівні.

У сучасних дослідженнях зустрічається вузьке й широке трактування категорії «фінансова безпека банку». У широкому розумінні такий підхід характерний для фінансового складника банківської безпеки як елемента економічної безпеки на загальнодержавному рівні. Вузьке трактування характеризує безпеку конкретної банківської установи в контексті запобігання впливу наявних загроз та небезпек. Такий підхід спостерігається у Побережного С.М., Пластун О.Л., Болгар Т.М., які, досліджуючи фінансову безпеку, вказують на те, що дана проблема має два аспекти: з одного боку, необхідно працювати над забезпеченням фінансової безпеки банківської системи в цілому, а з іншого – потрібно також досліджувати питання забезпечення фінансової безпеки окремої банківської установи [6, с. 8].

Коваленко В.В. під безпекою банківської діяльності пропонує розуміти стан захищеності інтересів власників, керівництва і клієнтів банку, матеріальних цінностей та інформаційних ресурсів від внутрішніх і зовнішніх загроз [2].

В авторефераті дисертації Штаєр О.М. виокремлено авторський підхід до комплексного аналізу понятійно-категоріального апарату безпеки банку, за результатами якого уточнено трактування понять «безпека банку», «економічна безпека банку» та «фінансова безпека банку». Зокрема, на думку автора, фінансова безпека банку – це стан ефективного використання ресурсів банку, який відображається в найкращих показниках прибутковості та рентабельності, якості управління та достатності капіталу для досягнення максимально можливої платоспроможності, стійкості, ліквідності банку та захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз [8, с. 5–6].

Отже, фінансова безпека банку є складовою частиною економічної безпеки банківської

діяльності. Огляд наявних теоретичних підходів до вирішення проблем забезпечення стану безпеки на різних рівнях і різних сферах банківської діяльності дає змогу констатувати, що нині немає єдиного підходу до трактування поняття «фінансова безпека банківської діяльності» та «фінансова безпека банку».

Таким чином, дослідження та узагальнення різних точок зору, які розкривають зміст поняття фінансової безпеки, дають змогу стверджувати, що воно є комплексним, а всі представлені вище визначення фінансової безпеки банків відображають лише окремі аспекти цього поняття і не можуть претендувати на його однозначне і повне трактування. Крім того, у даних визначеннях відсутні механізми реагування на можливі кризові явища.

Проаналізувавши основні підходи провідних учених-економістів до тлумачення фінансової безпеки банків, урахувавши їх переваги та недоліки, ми пропонуємо розглядати поняття «фінансова безпека банків» як стан, що характеризується захищеністю його фінансових інтересів, забезпеченістю достатнім обсягом та зваженим використанням ресурсів, наявністю стійкої динаміки зростання в поточному та перспективному періодах, що досягається шляхом розроблення та реалізації раціональної фінансової стратегії, гнучкістю у прийнятті фінансових рішень, вчасним реагуванням на небезпеки і загрози зовнішнього й внутрішнього характеру та ефективним управлінням ризиками банків.

Фінансова безпека банківської системи розглядається у двох аспектах: щодо фінансових наслідків діяльності банків для країни в цілому та окремих клієнтів і контрагентів щодо недопущення та запобігання явним і потенційним загрозам фінансовому стану всієї банківської системи країни, Національного банку України й окремих банківських установ. Фінансова безпека окремого банку тісно пов'язана з безпекою банківської системи в цілому. Вони впливають одна на одну. З одного боку, проблеми, що виникли в одному банку, здатні викликати «ефект доміно» і призвести до системної банківської кризи.

Отже, безпекоорієнтований підхід та антикризовий менеджмент у діяльності банків на макро- та мікрорівні повинні бути взаємоузгодженими, взаємопов'язаними і забезпечувати управлінські рішення в контексті подолання негативних кризових явищ і загроз.

Варто зазначити, що значна кількість вітчизняних науковців стверджують, що система заходів антикризового управління повинна розроблятися на різних рівнях менеджменту банківської діяльності. Зокрема, Зверяков О.М. зазначає, що на макрорівні мають реалізуватися стратегічні заходи антикризової політики держави, на мезорівні, у тому числі в банківській системі, здійснюватися комплексні заходи щодо фінансового оздоровлення банків, на мікрорівні, у тому числі в окремих банках, створюва-

тися комплексні системи антикризового управління, які включають різноманітні заходи – від окремих заходів із фінансового оздоровлення, коригування стратегій до реструктуризації або навіть ліквідації [1, с. 82].

Манжос С.Б. системне антикризове управління банківською діяльністю розглядає як цілісну сукупність таких форм: державне антикризове управління банківською діяльністю; антикризове регулювання банківської діяльності центральним банком; антикризовий менеджмент банку [3, с. 17].

Чуб П.М. виокремлює методи банківського антикризового управління як на рівні державного регулювання, так і на рівні менеджменту організації. Автор стверджує, що забезпечення стабільного розвитку й антикризового управління банківською системою країни значною мірою зумовлене ефективністю та цілеспрямованістю здійснення НБУ грошово-кредитної політики, ефективністю функціонування механізму рефінансування, вдосконаленням державного регулювання і нагляду за діяльністю банківської системи, посиленням довіри суспільства до банків [7, с. 206–208].

Таким чином, удосконалюючи сучасні підходи до формування системи заходів антикризового управління, можна констатувати необхідність покращення фінансового стану банківських установ із розробленням заходів на трьох рівнях: державному, Національного банку України, конкретного комерційного банку.

Сучасні реалії функціонування банків України супроводжуються значними деструктивними явищами, існуванням реальних та потенційних загроз, які в цілому дестабілізують впливають на фінансову безпеку країни. За нашими розрахунками, проблеми банківського сектора пов'язані не лише зі значним скороченням банківських установ, але й із впливом негативно класифікованих кредитів, їх валютизацією, скороченням вкладень у цінні папери й інші прибуткові активи, що спричинило найбільший за розмірами збиток – 66,6 млрд. грн.

на 01.01.2016. Індикатори рівня фінансової безпеки банківського сектору економіки України підтверджують поглиблення кризових явищ та їх дестабілізуючий вплив на фінансову безпеку країни (табл. 1).

Дані табл. 1 дають змогу виокремити основні загрози, характерні для банківського сектору економіки України в 2011–2015 рр. Зокрема:

1) частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам, мала стійку тенденцію до зростання: до 13,5% у 2014 р. та 22,1% у 2015 р. Необхідно зазначити, що в контексті виміру рівня безпеки даний показник належить до типу В і є дестимулятором, оскільки між його фактичними значеннями та інтегральною оцінкою є зворотній зв'язок. Іншими словами, підвищення частки простроченої заборгованості в загальному обсязі кредитів є явищем негативним і становить загрозу фінансовій безпеці банків. Критичне значення даного показника – 7%, а фактичні його значення впродовж 2011–2015 рр. були суттєво вищими. Отже, за даним індикатором рівень банківської безпеки можна охарактеризувати як мінімальний, тобто абсолютно небезпечний рівень економічної безпеки;

2) співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті належить до змішаного типу А, оскільки до певного значення показника є стимулятором, а в разі подальшого збільшення перетворюється на дестимулятор. Зокрема, оптимальне значення даного показника повинно перебувати в діапазоні 90–110%, у разі відхилення значень в той чи інший бік тенденція розцінюється певною мірою як негативна. За нашими розрахунками, рівень безпеки за даним показником диференціювався за роками, однак у 2015 р. був дуже низьким;

3) частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків теж належить до змішаного типу. Оптимальне значення даного показника повинно перебувати в межах 20–25%. Фактичні значення показника в аналізованому періоді суттєво перевищували верхню межу оптимальності і становили 43,3% у 2015 р.;

Таблиця 1

Індикатори рівня фінансової безпеки банківського сектору України

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	9,6	8,9	7,7	13,5	22,1
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	41,9	39,5	34	32,5	43,3
Рентабельність активів, %	-0,76	0,45	0,12	-4,07	-5,46
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	0,95	0,93	0,89	0,86	0,93
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	36,6	38,6	40,0	43,4	51,5
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	152,95	118,84	124,09	152,66	168,65
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3,1	2,4	1,8	2,8	3,9

Джерело: власні розрахунки автора на основі [4]

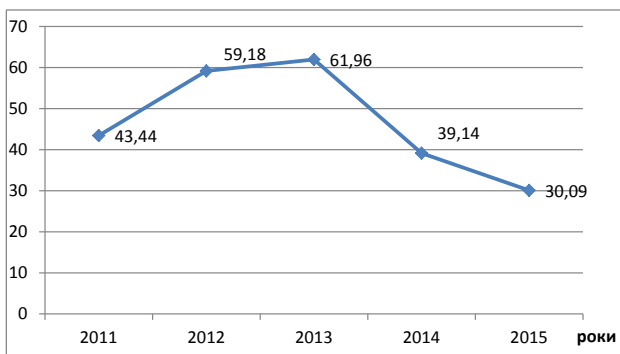
4) показник співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів належить до типу В і є де стимулятором. У 2015 р. значення даного індикатора становило 3,9 рази, що характеризує рівень безпеки як украй низький;

5) рентабельність активів (змішаний тип А) – оптимальні значення 1–1,5%. Фактичні ж значення були суттєво нижчими від оптимальних, особливо в 2014 та 2015 рр., де вони були від’ємними, тобто рівень безпеки за цим показником можна охарактеризувати як абсолютно небезпечний;

6) співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов’язань (тип А) впродовж аналізованого періоду коливалося в межах задовільного та оптимального значень, а рівень безпеки перебував у межах 80–100%, що характеризує його як високий;

7) частка активів п’яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи (індикатор типу В) не повинна перевищувати 30%. Представлені розрахунки свідчать про значно вищі значення даного індикатора, які сягнули на кінець 2015 р. критичного рівня і загрожують фінансовій безпеці банків України (51,5%).

Наші розрахунки підтверджують, що рівень безпеки в банківському секторі в 2014–2015 рр. знизився майже до критичного рівня – -30,09% (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка інтегрального індексу фінансової безпеки банківського сектору України за 2011–2015 рр.

Джерело: авторська розробка

Отже, система показників-індикаторів, які підтверджені аналітичними розрахунками і мають кількісне вираження, дає змогу завчасно сигналізувати про небезпеку і розробляти превентивні та реактивні заходи антикризового менеджменту з позицій забезпечення фінансової безпеки на макро- й мікроекономічному рівнях. На нашу думку, порогові значення індикаторів фінансової безпеки банків указують на

негативні явища, такі як: утрата банком ознак системності, здатності до стійкості, динамічного розвитку, конкурентоспроможності на зовнішніх і внутрішніх ринках, що може призвести до визнання стану проблемності та неплатоспроможності.

Висновки. Отже, фінансова безпека банківської системи передбачає розроблення комплексу заходів щодо протидії негативному впливу реальних та потенційних загроз на процес забезпечення фінансової стійкості та стабільного функціонування банківської системи й кожного окремого банку. У цьому контексті визначення кількісних показників фінансової безпеки банків є своєчасним, оскільки дає змогу об’єктивно оцінити рівень банківської безпеки, від якого залежать повнота, результативність і своєчасність прийняття управлінських рішень стосовно нейтралізації впливу негативних чинників і загроз на фінансову стабільність банківської системи.

Подальші дослідження в даному напрямі повинні ґрунтуватися на розробленні дієвого механізму антикризового управління фінансовою діяльністю банків у контексті забезпечення безпеки на макро- і мікрорівні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Зверяков О.М. Антикризове управління банком в умовах фінансової нестабільності / О.М. Зверяков // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2011. – Вип. 3(43). – С. 80–85.
- Коваленко В.В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика : [монографія] / В.В. Коваленко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 228 с.
- Манжос С.Б. Антикризове управління банківською діяльністю: форми і технології / С.Б. Манжос // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 6. – Ч. 5. – С. 16–20.
- Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
- Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
- Фінансова безпека банківської діяльності : [навч. посіб.] / С.М. Побережний, О.Л. Пластун, Т.М. Болгар. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 112 с.
- Чуб П.М. Антикризове управління у банківській діяльності / П.М. Чуб // Фінанси, облік і аудит. – 2012. – № 20. – С. 203–211.
- Штаєр О.М. Удосконалення механізму управління безпекою банку : автореф. дис. ... канд. екон. наук / О.М. Штаєр. – Харків : ХНЕУ, 2013. – 22 с.